

„Keresztes háborútól” a királygyilkosságig — IV. László uralkodásának utolsó évei

Hunyadi Sándor

*ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola — doktorjelölt,
a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársa*

A 13. század második felében a Magyar Királyság belső konfliktusai számos — a korábbiakhoz képest mindenképpen szokatlan — eseménnyel szolgáltak. Bár az Árpád-dinasztia tagjai sokszor csaptak össze fegyveresen a hatalomért, már az is példa nélküli volt, hogy apa és fia fegyveresen szálljanak szembe egymással, mint ahogy azt tette IV. Béla és V. István az 1260-as években.¹ Ez azonban még csak a kezdet volt az újszerű események sorában, hiszen 1272-ben Gutkeled nembeli Joachim szlavón bán elrabolta, és Kapronca várában fogva tartotta az akkor még trónörökös László herceget,² majd néhány hónappal később Kőszegi Henrik és kísérete a Nyúl-szigeten egy szóváltást követően megölte IV. Béla leányági unokáját, Béla macsói herceget, az Árpád-ház lényegében egyetlen felnőtt férfi tagját (legalábbis 1272 novemberében).³ Egy éven belül erőszakkal megválasztatták Kán nembeli Miklós erdélyi prépostot esztergomi érseknek, majd néhány hónappal később el is távolították egy újabb pártváltást követően.⁴ Az 1277. évi rákosi országos gyűlést követően ugyan felcsillant a konszolidáció lehetősége, de az elért eredményeket legkésőbb Fülöp fermói püspök-legátus érkezése, illetve a kunok erőszakos térítése derékba törte.⁵ A szokatlan eseményekben az 1280-as évek magyar történelme sem szűkölködött, 1287-ben IV. Honorius pápa megrótt IV. Lászlót életvitele miatt, ekkor merült fel először, hogy akár keresztes hadjáratot is indíthatnak ellene, amennyiben nem változtat a viselkedésén.⁶ Utóbbi hiányában 1288-ban már maga Lodomér esztergomi érsek kérte a keresztes hadjárat meghirdetését IV. Miklós pápának írt levelében. Írásomban IV. László utolsó éveinek áttekintése révén arra keresem a választ, milyen okok is vezethettek a keresztes hadjárat elmaradásához, az uralkodó erőszakos halálán túlmutatóan.

¹ Az események részletes bemutatására lásd ZSOLDOS 2007. Újabban: BÁCSATYAI 2020a; ZSOLDOS 2020; BÁCSATYAI 2020b.

² KMKTK I: 167.

³ KÁDÁR 2009.

⁴ HUNYADI 2022: 8–10.

⁵ BARABÁS 2022a: 549–550. Fülöp fermói püspök-legátus legációjának részletes áttekintésére lásd KOVÁCS 2019.

⁶ THEINER I: 353–354. A pápa egyidejűleg Lodomér esztergomi érseket is utasította, hogy a királynét szabadítsa ki a fogságából, szerezze vissza neki a királynéi javakat, az ellenszegülőket pedig közösítse ki. THEINER I: 354–355, 355–356. A leveleket csak a pápa halála után küldték el, a bíborosi kollégium azonos tartalmú levelével együtt. UGDS I: 154–155.

A kérdés elsősorban Lodomér esztergomi érsek miatt fontos,⁷ de az esztergomi érsek későbbi szerepéből fakadóan is érdemes onnan indítani vizsgálatunkat, hogyan is távolodott el egymástól IV. László és a Lodomér vezette főpapság. Egy 1283. évi oklevélben a király még úgy szól az esztergomi érsekről, hogy az nemcsak a lelki, de a világi ügyekben is tanácsokkal szolgált, és az ország szükséges reformálásában is közreműködött.⁸ Később azonban a király és az érsek közötti jó kapcsolat elhidegült. Szűcs Jenő szerint ennek hátterében a Kőszegiektől elszennvedett vereségek álltak, illetve az, hogy amikor az uralkodó és a Kőszegiek konfliktusa fegyveres harccá fajult, akkor az egyháznak a királyi hatalmat támogatni akaró országos gyűlései pusztá szócséplésnek hatottak. Emiatt IV. László megkezdte saját hatalmi bázisának kiépítését és a nyögérek megszervezését a kun szállásterületek körül 1284–1285 folyamán. Szűcs szerint Lodomér ekkor tett egy kísérletet, hogy kompromisszummal megmentse a helyzetet, és rábírta IV. Lászlót, hogy 1286. június végén, július elején Rákoson országos gyűlést tartson a főpapok, bárók és nemesek részvételével, amelynek fő célja a király és a Kőszegiek közötti békéltetés volt.⁹

Meglátásom szerint Szűcs fenti érvelése több szempontból is téves. A Kőszegiek és a király kapcsolata már a korábbiakban is terhelt volt, hiszen hiába szólította fel IV. László a Henrikfiakat, hogy adják vissza az önkényesen elfoglalt királyi javakat, azok nem vettek tudomást az uralkodó kéréséről. Ennek következménye volt 1284 elején a Borostyánkő elleni sikertelen hadjárat, amelyet a Kőszegiek ellentámadása követett, amelynek következtében László jobbnak látta a Tiszántúlra húzódni, majd békét kötni alattvalóival.¹⁰ Emiatt nehézkesnek vélem az 1284. évi Kőszegi-sikerekből levezetni a király és az érsek közötti 1286-os eltávolodást, hiszen a fegyvernagybízottság biztosítása miatt a lázadó családot bevette a kormányzatába, és Miklóst tette meg nádorának.¹¹ Bár Lodomér akár 1284-ben is megpróbálhatott közvetíteni a két fél között, véleményem szerint jóval nagyobb szerepet játszott az egyház és az uralkodó közötti távolság kialakulásában a király nyögér kíséretének a megszervezése, illetve annak következményei. 1285 júliusában ugyanis lázadás tört ki a Szepességben, amelyet IV. László a nyögér kíséretével vert le, ugyanakkor a harcok során a szepesi káptalant feldúlták és kirabolták.¹² Az esztergomi érsek alá tartozó szepesi káptalant ért károk jóval könnyebben okozhattak bárminemű törést a király és az egyháziak kapcsolatában, semmint a Kőszegiek és a király közötti rendszeres konfliktusok miatt szükséges bárminemű közvetítések.

Mindeközben még 1285 júniusában a Kőszegiek Borostyánkő környékén legyőzték I. Albert osztrák és stájer herceg csapatait. Az eseményekről értesülve Habsburg Albert tárgyalásokat kezdeményezett Kőszegi Ivánnal, és 1285 őszén a bécsújhelyi találkozójukon szövetséget kötöttek, kölcsönös védelmet helyezve kilátásba minden ellenségük, kivéve a római király ellen, a herceg még IV. László ellenében is védelmet ígért a bárónak.¹³ Értelemszerűen, amenny-

⁷ Az érsekhez kapcsolódó vizsgálataimra lásd HUNYADI 2023a; HUNYADI 2023b; HUNYADI 2024.

⁸ MES II: 146. A politikatörténeti háttérre lásd SZÜCS 2002: 419–432, valamint az 1280–1282 közötti eseményekre ZSOLDOS 2016a: 139–166.

⁹ SZÜCS 2002: 436–437. A kortársakban felmerült, hogy az 1285. évi második tatárjárás során IV. László hívta be a tatárokat. Ezt a szóbeszédet azonban inkább a király későbbi viselkedése váltotta ki. A kérdés átfogó áttekintésére lásd SZÖCS 2010: 28–34.

¹⁰ PAULER 1899, II: 383–384; RUDOLF 2023: 405, 408.

¹¹ UB III: 284; ZSOLDOS 2011: 22.

¹² RA 3372. sz., CD V/3: 306–307.

¹³ PAULER 1899, II: 390–392; RUDOLF 2023: 408–410.

nyiben a fentiekről a magyar király tudomást szerzett, az kiválthatta az újabb ellentétet a Kőszegi családdal. Más vonatkozó adat (és ismert konfliktus) híján talán ez állt annak a hátterében, hogy az 1286. június végi, július eleji rákosi országos gyűlésen a királyt ismételt ki kellett békíteni a Kőszegiekkel. A rendezés irányába mutat, hogy a *congregatió*n a birtokok felülvizsgálatáról rendelkeztek, valamint hogy László új pecsétet készített a királyság állapotának javítására és megújítására.¹⁴

A király és a Kőszegiek közötti béke azonban nem tartott sokáig. IV. László 1286 november–decemberében hadjáratot hirdetett ellenük, és ostrommal bevette Kőszeg várát. Az események természetesen nem maradtak válasz nélkül, Kőszegi Miklós és Péc nembeli Apor elfoglalta Pozsonyt; ugyanakkor a megszállás nem bizonyult hosszú életűnek, mert a helyi várjobbágyok és nemesek visszafoglalták azt a király a nevében.¹⁵ Az események végül a Kőszegiek győzelmével értek véget, ugyanis 1287 márciusában csatára kényszerítették, és szövetségeseik, Borsa nembeli Roland segítségével le is győzték IV. Lászlót a Zsitva folyónál.¹⁶

Mindeközben IV. László az egyháziakkal is szembekerült, ugyanis 1286 végén fogságba vetette feleségét, Izabella királynét, egyúttal a királynéi birtokoktól és jövedelmektől is megfosztotta. Mindez kiváltotta a magyar egyháziak ellenkezését, akik a pápához fordultak. A Szentszék reakciója nem maradt el, ugyanis IV. Honorius pápa 1287. március 12-én kelt levelében arra szólította fel Lászlót, hogy bocsássa szabadon feleségét, Lodomér esztergomi érseknek pedig felhatalmazást adott arra, hogy ellenkező esetben közösítse ki a magyar királyt. A pápa egyben az érseket is utasította, hogy szabadítsa ki a királynét a fogságból, és szerezze vissza javait. Már ekkor felmerült egy keresztes hadjárat lehetősége a magyar király ellen, amennyiben az szükséges lenne.¹⁷ A pápa halála miatt a leveleket ugyan nem küldték ki, de az ügy fontosságát jól mutatja, hogy még a következő pápa megválasztása előtt a bíborosi kollégium hasonló tartalmú levelet küldött az érintetteknek.¹⁸ Az esztergomi érsek nem habozott, még a bíborosi kollégium leveleinek megérkezése előtt kiszabadította a nyúl-szigeti domonkos apácakolostorban őrzött Izabella királynét, aki Lodomérral együtt Esztergomba ment, és ott az érsek oltalma alá helyezte magát.¹⁹ A királyné kiszabadítása ugyanakkor nem jelentette a királynéi birtokok és jövedelmek visszaszerzését. Ez utóbbi orvoslására Lodomér érsek, élve a Szentszéktől kapott felhatalmazással, Budára országos gyűlést hívott össze, amint a későbbiekben látni fogjuk, a birtokvisszavételek szempontjából sikertelenül. A november végére összehívott országos gyűlésre az esztergomi érsek egy Monoszló nembeli Péter erdélyi püspöknek

¹⁴ „pro melioratione status regni nostri” — HO. VI: 318–320; RA 3411. sz.; S. Kiss 1971: 40–42. A pecsétváltásokra lásd BÁCSENYAI 2021: 2.

¹⁵ RUDOLF 2023: 410. Pozsony visszafoglalására: ÁÜO XII: 451–453.

¹⁶ KRISTÓ 2003: 197; RUDOLF 2023: 411; KMKTK I: 190. Molnár Péter szerint a király és a Kőszegiek közti háborúság folytatására utalhat, hogy a bíborosok esztergomi érsekhez írt 1287. augusztus 2-i levelében a cseh királyon és az osztrák hercegen kívül a Kőszegieket említik olyan tényezőként, mint akitől Lodomér esztergomi érsek segítséget kérhet László ellen. MOLNÁR 2023: 373. Meglátásom szerint azonban az események megítélésénél tekintettel kell lennünk arra, hogy nincs arra vonatkozó információ, hogy a bíborosok új értesülések tudatában ajánlották-e a Kőszegieket Lodomér figyelmébe, vagy a IV. Honorius pápa levelének megírásakor (1287. március 12.) rendelkezésre álló információkat használták-e fel. Ellenben valóban a harcok folytatásának irányába mutat, hogy Habsburg Albert osztrák herceg 1287. április–május során a magyar király kérésére foglalta el Pozsonyt. RUDOLF 2023: 732.

¹⁷ THEINER I: 353; SZABÓ 1886: 138; BARABÁS 2022a: 551; RUDOLF 2023: 413.

¹⁸ 1287. aug. 2.: UGDS I: 154–155; SZABÓ 1886: 139–140.

¹⁹ ÁÜO IX: 452–453.

írt levelében a Budán összejött minden főpap, báró és nemes *universitas*aként hivatkozott.²⁰ A budai országos gyűlés sajátos tulajdonsága, hogy azt nem a király hívta össze, sőt éppen vele szemben hozott határozatot a királynéi birtokok és jövedelmek visszaszerzése érdekében.

A budai gyűlés határozatait Lodomér érseknek szándékában állt végre is hajtatni. Az érsek a fentebb már említett Péter erdélyi püspöknek írt levelében kérte, hogy utóbbi a királyné beszerzei birtokát és vámjait szerezze vissza. Sőt, ahogy arról az esztergomi érsek IV. Miklós pápának írt későbbi levele beszámol, valószínűleg a király fogságba ejtéséről is ekkor határoztak.²¹ Ezt az előkelők egy közelebbiről nem ismert csoportja végre is hajtotta, hiszen 1288-ban a források már arról számolnak be, hogy Lászlót két bárója még március előtt kiszabadította a fogságból, akiket viszont néhány nap múlva meggyilkoltak.²² IV. László 1288-ban az ellene formálódó tömbszel szemben hatékony válaszra talált, ugyanis arról sikeresen le tudta választani az egyháziakat némi színjáték — azaz az érseknek tett, de később be nem tartott eskü — és adomány árán.²³ Erre először az esztergomi egyház kapcsán került sor. 1288. március 21. előtt az uralkodó Esztergomba ment, ahol a Lodomér által szerzett cikkelyekre esküt tett, történetesen, hogy nem keresi a tatárokkal a kapcsolatot, nem nevez ki pogányokat országos méltóságba, várispánságba vagy bárminemű tisztségbe, továbbá elhatárolódik a Lodomér által csak „gyalázatos katolikusoknak” nevezett csoporttól,²⁴ valamint hogy Izabella királynénak nemcsak hűséges férje lesz, de valamennyi jogát visszaszolgáltatja.²⁵ Ezenkívül László ígéretet tett még az ország szabadságának és mindennemű állapotának helyreállítására. Utóbbi behajtásával Lodomér nem is késlekedett, hiszen IV. László egy 1288. március 21-én kelt oklevélben már az esztergomi káptalan vámszedési jogairól rendelkezett, egy hónappal később pedig részletes vámszabályzatot adott a káptalan számára.²⁶ A bűnbánó király visszafogadta feleségét, sőt a királynéi javakat is visszaadta számára.²⁷ Nem sokkal később azonban László ismételen megfosztotta feleségét birtokaitól és jövedelmeitől, és azokat kun szeretőjének adta, sőt Lodomér érsek IV. Miklós pápának írt levele szerint a királynő még Esztergomban az érsek fennhatósága alatt sem volt biztonságban.²⁸

A király és az egyház közötti kedélyeket a királynéval történtek mellett egy másik botrányos eset is tovább borzolta. A cseh Falkensteini Zaviš ugyanis feleségül kérte IV. László egyik lánytestvérét, Erzsébetet, amit a király készséggel teljesített, annak ellenére, hogy ekkor test-

²⁰ „universitas prelatorum omnium et baronum necnon et nobilium” UGDS I: 157. A budai országos gyűlésre, illetve annak *universitas* megnevezésének értelmezésére lásd GERICS 1987: 260; HUNYADI 2024: 58, valamint a nemesség testületi megjelenésének kapcsán MOLNÁR 2023: 154–192. Molnár Péter joggal világított rá, hogy az erdélyi püspököt azért kellett tájékoztatni a fejleményekről, mert nem tartozott a gyűlésen résztvevő „összes” főpap közé. MOLNÁR 2023: 379, 209. jegyz.

²¹ KARÁCSONYI 1910: 2–8.

²² KMKTK I: 191; BÁCSATYAI 2022: 260.

²³ MOLNÁR 2023: 387.

²⁴ Makkai László szerint Aba nembeli Makjással, Mojs erdélyi vajdával és Ubul fia Mihállyal azonosíthatók, tehát IV. László által az 1280-as években felemelt csoportról lehet szó. — ÁAL: 351, 510. jegyz. Tisztségviselésükre lásd ZSOLDOS 2011: 326, 332, 338.

²⁵ KARÁCSONYI 1910: 4–5; ÁAL: 204.

²⁶ 1288. márc. 21. MES II: 228–231; 1288. ápr. 18. MES II: 236–238. Az esztergomi vám történetére lásd WEISZ 2013: 137–153.

²⁷ Ez egyben arra is rámutat, hogy a királynéi birtokok visszavétele a budai országos gyűlést követően IV. László megtérése előtt részben, ha ugyan nem teljesen, sikertelen volt.

²⁸ Lodomér levele — bár az nem mentes a retorikai fogásoktól — a birtokokra vonatkozó adatok tekintetében hitelesnek tekinthető, ugyanis azt más források is megerősítik. Ezekre lásd ZSOLDOS 2005: 60–61.

vére apácaként élt a nyúl-szigeti domonkos kolostorban. Mindehhez a király a kolostor ajtaját feltörette, és emberei a domonkosok magyarországi tartományfőnökét, Pált és más szerzeteseket is bántalmaztak, emellett László másik testvérének, Katalin szerb királynénak a leányát is magukkal vitték. Lodomér, ahogy arra IV. Miklós pápának írt levele is rávilágít, élesen elítélte az esetet, egyrészt Zaviš és Erzsébet túl közeli rokonsága, másrészt a szerzetesi fogadalom megszegése miatt, és bár az érsek levelében nem szerepel, minden bizonnyal annak botrányoktól nem mentes kivitelezése sem nyerte el a tetszését.²⁹ Az esküvőre 1288 tavaszán került sor, a kutatás március 28. és május 8. közé helyezi az eseményt.³⁰ Utóbbi dátumot azonban csak *terminus ante quem*-nek tekinthetjük, mert az esztergomi érsek IV. Miklós pápának írt levele május 8-án kelt, így azonban nem maradt volna elegendő idő arra, hogy az érsekhez eljusson a hír, és megfogalmazza a László ellenében írt levelet.

Lodomér pápának írt panaszában megjelenik László „politikai ideológiája”, azonban a kutatás korábban már rámutatott, hogy egy Pál apostolhoz köthető citátum és egy pápai dekretális részlet felhasználásával hogyan alkotta meg az esztergomi érsek a király szájába adott, annak elmarasztalásához vezető kijelentést.³¹ Mindenesetre a Lodomér által megfogalmazott királyi felfogás nem állhatott messze a valóságtól. Nem csak egyházi műveltségi és stílusbravúrról van szó Lodomér levelének esetében, erre utal, hogy IV. László 1287. június 23-án kelt, Buda számára adott vásárprivilegiumában az oklevél *arrendája* abszolutista idézeteket tartalmaz, amely a világi hatalom felsőbbbségét hangsúlyozó szentírási szöveghelyeket halmoz, valamint a méhek példáját felhozva a természet törvényeként állítja be a hatalom monarchikus gyakorlását.³² Mindezt Molnár Péter azon észrevétele is alátámasztja, hogy forrásaink alapján 1286-ot követően nem beszélhetünk a királyi hatalom háttérbe szorulásáról, sőt éppen ellenkezőleg, IV. László azzal hívta ki maga ellen a sorsot, hogy egyre többször és kiszámíthatatlanul gyakorolta elvileg legitim királyi hatalmát, tehát nem a cselekvés hiányával, hanem egyre vadabb aktivitásával volt gondja a világi és egyházi elit széles körének.³³ Mégis, ha az egyháziak aktívabb fellépése felől vizsgáljuk a helyzetet, úgy tűnik, hogy azok ellenkezését nem a király és az oligarchák közötti konfliktusok és rendszeres kormányzati váltások idézték elő, hanem a korszak mértékével is botrányosnak tekinthető esetek. Ilyennek tekinthetjük a nyögér kíséret megszervezését és az általuk a szepesi káptalannak okozott károkat, Izabella királyné fogságba vetését vagy éppen Erzsébetnek a nyúl-szigeti kolostorból való szöktetését és későbbi esküvőjét. Valószínűleg ezek együttesen vezettek ahhoz, hogy Lodomér érsek egy IV. László elleni keresztes hadjárat meghirdetését kérte a pápától. Az eset a maga nemében hasonlít az 1270-es évek eseményeire, hiszen az egyháziak komolyabb politikai fellépését nem a rendszeres és konfliktusos pártváltások váltották ki elsősorban, hanem a veszprémi egyházat ért 1276. évi, valamint az erdélyi egyházat ért 1277. évi támadás.³⁴

²⁹ KARÁCSONYI 1910: 6; PAULER 1899, II: 400; RUDOLF 2023: 425. Erzsébet személyére lásd KANYÓ 2019: 11–33.

³⁰ RUDOLF 2023: 426.

³¹ „Ipse mihi sum lex nec aliquorum astringi patiar legibus sacerdotum [...]. Non est domini vestri legem nobis impendere, sed impositam per nos sequi: obsequendi eum manere debet necessitas, non auctoritas imperandi” KARÁCSONYI 1910: 7. A felhasznált szöveghelyek azonosítására lásd GERICS 1975: 311.

³² UGDS. I: 153–154; MOLNÁR 2023: 369–370.

³³ MOLNÁR 2023: 380.

³⁴ Veszprémre lásd KÁDÁR 2021: 19–20. Erdélyre lásd KOVÁCS 2015: 11.

Az 1288. évi események kapcsán történetírásunk IV. László folyamatos esküszegései, az érsekkel való nyílt szembefordulás miatt a magyar bárók és az egyház uralkodóval szembeni egységével számolt. Pauler Gyula Lodomér esztergomi és János kalocsai érseket, valamint a Kőszegieket (elsősorban Ivánt) tekintette az ország valódi urainak.³⁵ Szűcs — elképzelését nagyban Pauler véleményére építve — úgy látta, hogy a Kőszegiek, a Borsák és az Abák korábban nem tapasztalt egyetértésben osztották föl az országos tisztségeket, illetve azzal együtt az országot is, és e mögé a tartományúri koalíció mögé állt a főpapi kar.³⁶ Újabban Molnár Péter rámutatott, hogy bár az egyház és IV. László közötti szakítást a király számos ellenfele kihasználta, mégsem beszélhetünk egyértelműen az előkelők együttműködéséről, sőt olvasatában az uralkodó sem akart megegyezni legnagyobb hatalmú világi alattvalóival.³⁷ Amennyiben létezhetett bármiféle koalíció a főpapok és a világi elit között, IV. László 1288–1289 fordulóján, erdélyi tartózkodása alatt ismét igyekezhetett megegyezni a főpapokkal. 1288. október végén ugyanis az ugocsai tizedek ügyében Péter erdélyi püspök javára ítélt Borsa nembeli Kopasszal szemben.³⁸ Ezt követően az uralkodónak okleveles forrásainkban hónapokra nyoma vész, Molnár Péter szerint az uralkodót Borsa nembeli Tamás ejtette fogságba saját vajdai címének újbóli elismertetéséért.³⁹

Mindezzel egy időben, a folyamatos osztrák határvillongások miatt Habsburg Albert elhárította, hogy hadjáratot indít a Kőszegiek ellen, amihez IV. László jóváhagyását is megszerezte. Az osztrák herceg 1289 májusában be is tört a Magyar Királyság területére, számos fontos várat és várost elfoglalt, így a nyugati határvidék jelentős része osztrák kézre került.⁴⁰ A szorult helyzetbe került Kőszegi Ivánnak a testvérei igyekeztek segítséget nyújtani. Kőszegi Péter veszprémi püspök azt tanácsolta neki, hogy kérjen segítséget a báróitól. A főpap a dunántúli nemeseket tömörítő fővenyi országos gyűlésen elő is állt a kéréssel, ám az ott résztvevő egyik főurat megsértette, mire az leszúrta.⁴¹ A fővenyi gyűlésen ismét csak a királyné és az egyház ügyeiben sikerült eredményeket elérni.⁴² A gyűlésen (vagy már azt megelőzően) a király kibékült Izabella királynéval és Lodomér érsekkel, előbbi felhatalmazást kapott a királynéi javak visszaszerzésére, míg utóbbi visszakapta a korábban elvett szepesi vámokat.⁴³ Az eseményt követően IV. László keletre vonult,⁴⁴ pedig a fővenyi helyszín alkalmas lett volna egy dunántúli

³⁵ PAULER 1899, II: 401.

³⁶ SZÜCS 2002: 437.

³⁷ MOLNÁR 2023: 390–391.

³⁸ RA 3509. sz. Monoszló nembeli Péter erdélyi püspök és IV. László kapcsolata sem lehetett minden feszültségtől mentes, hiszen egy 1289. szeptember 1-jén kelt hamis oklevél megőrizte számunkra azt az információt, hogy Lodomér esztergomi és János kalocsai érsek parancsára fogságba ejtette a király embereit, azaz Moys erdélyi vajdát, a kun Arbuzt és két rokonát. Az erdélyi egyházat a király birtokelkobzással büntette, amelynek visszaadására 1289 őszén került sor. ÁÜO IV: 336–337. Ennek ellenére az erdélyi püspökség és székeskáptalan, valamint a Borsák bárminemű konfliktusában az uralkodó mindig az egyház javára ítélt. — RA. 3541. sz.

³⁹ MOLNÁR 2023: 385. A kutatásban számos nézet van az 1280-as évek végén viselt tisztségek betöltésére, különösen a nádori hivatalra vonatkozóan. Minderre lásd ZSOLDOS 2010: 306–307; ZSOLDOS 2011: 22; SZÖCS 2014: 88–93; KÁDÁR 2022: 181–188; KÁDÁR 2023: 332–334; HUNYADI 2024: 59–61. A témát a legkörültekintőbben — és számomra legmeggyőzőbben — Molnár Péter járta körül. MOLNÁR 2023: 366–391. IV. László forrásokból való eltűnése jól látszódik az uralkodó itineráriumában is. KÁDÁR 2016: 53–54.

⁴⁰ A hadjárat részleteire további szakirodalommal lásd RUDOLF 2023: 433–438.

⁴¹ KÁDÁR 2021: 35.

⁴² Molnár Péter többek között a fenti eset kapcsán jegyzi meg, hogy ha létezett is a „Lodomér—Kőszegi” koalíció, a királynak sikerült arról leválasztania a főpapokat. MOLNÁR 2023: 386.

⁴³ MES II: 250–251. A szepesi vámról lásd WEISZ 2013: 370.

⁴⁴ KÁDÁR 2016: 55.

hadjárat gyülekezőhelyéül. Habsburg Albert Kőszegiek ellen vezetett hadjárata arra is rávilágít, hogy Kőszegi Iván, Lodomér esztergomi és János kalocsai érsek nem lehettek az ország valódi (és hatékonyan együttműködő) urai, hiszen semmilyen információval sem rendelkezünk arról, hogy a Kőszegiek bárminemű segítséget kaptak volna tőlük. Ugyanez igaz a Kőszegi—Aba—Borsa „koalícióra” is, amint ezt Szűcs Jenő feltételezte.⁴⁵

Habsburg Albert hadjárata a Kőszegiek ellen 1289 őszén, az aratási munkálatokat követően ismét folytatódott. IV. Lászlót hiába kérlete Lodomér érsek vezette főpapság vagy a világi elit, az uralkodó tétlenül nézte az eseményeket, hiszen a Kőszegiek meggyengülése a király pozíciójának megerősödésével kecsegtetett. Ugyanakkor az osztrák herceg foglalásai mégiscsak a Magyar Királyság területét csonkították meg, így érthető László döntésének kevésbé népszerű mivolta.⁴⁶ Annak ellenére, hogy az egyházi és világi elit ismételtlen szembekerült IV. Lászlóval, nem látjuk nyomát annak, hogy a király ellenében 1287—1288 folyamán pedzgetett keresztes hadjárat elindult volna a megvalósulás útján. Meglátásom szerint mind az egyháziak, mind a világi elit tisztában lehetett a pápai beavatkozás kockázataival. Ezen kockázatok — bár felsorolásom merőben hipotetikus — az alábbiak lehettek. Először is hiányozhatott a megfelelő támogatás IV. László ellenében. Bár a Kőszegiek már többször sikeresen megütköztek IV. Lászlóval, az ország nyugati részét ért támadás elsősorban az ő birtokaikat érintette, így részükről a királlyal szembeni fegyveres fellépés komolyabb szándékával azért sem számolhatunk, mert abban az esetben, ha IV. László segítséget kért volna Habsburg Alberttől, akkor két tűz közé szorulhattak volna. A Borsák 1289-ben még nem álltak nyíltan a lázadók sorába, bár ekkor már az uralkodó tudhatott róla, hogy hallgatólagosan támogatják őket,⁴⁷ Aba nembeli Amadé pedig forrásaink tanúsága alapján csak 1290 májusában került szembe IV. Lászlóval.⁴⁸ A keresztes hadjárat kapcsán az aktuális külpolitikai viszonyokat is érdemes figyelembe venni. Bár IV. Miklós pápa 1290-ben egy pápai legátus, Benvenuto gubbiói püspök Magyarországra küldését tervezte, és munkáját mások mellett a római király és Albert herceg figyelmébe ajánlotta,⁴⁹ nehezen tartom elképzelhetőnek, hogy a királlyal szembeforduló egyháziak és világiak számoltak volna Habsburg Albert bárminemű segítségével, már csak azért sem, mert segítségének ára minden bizonnyal a nyugati foglalások elismerése lett volna. Szintén problémákat vethetett fel a keresztes hadjárat ügyében az is, hogy sok európai dinasztia IV. Lászlót tekintette az Árpád-ház utolsó tagjának, ahogy az uralkodó halála utáni időszakban egyből meg is jelentek a császári, a pápai, illetve a szicíliai igények a Magyar Királyság trónjának betöltésére.⁵⁰

Egy ilyen kényes helyzetben egyáltalán nem meglepő, hogy Lodomér érsek vezette egyháziak a Kőszegiekkel karöltve felvették a kapcsolatot a későbbi III. Andrással, aki ezen felbuzdulva Magyarország felé vette az irányt. Az uralkodójelöltet Kőszegi Iván és Benedek veszpré-

⁴⁵ MOLNÁR 2023: 379.

⁴⁶ Ottokars Österreichische Reimchronik 40460–40480. sorok. Magyar fordítása: BAGI 2023: 226. A IV. Lászlóhoz küldött négy főpap követségének időbeli elhelyezése Ottokár kronológiai pontatlanságai miatt nehézkes, ugyanakkor mivel az esztergomi és a kalocsai érsek mellett a győri és a veszprémi püspökök szerepelnek a követségnél, feltételezhetjük, hogy arra az 1289. évi hadi események idején került sor. Ottokars Österreichische Reimchronik 39800–39855. sorok; BAGI 2023: 218–219; MOLNÁR 2023: 387.

⁴⁷ ÁÚO IX: 557; RA 3533. sz.; ZSOLDOS 2016b: 193–194; MOLNÁR 2023: 385.

⁴⁸ CD V/3: 506; RA 3557. sz.; ZSOLDOS 2016b: 194; MOLNÁR 2023: 381.

⁴⁹ ÁÚO IV: 359–361. A Szentszék terveire, valamint a legátusokra lásd KISS 2018: 1356–1357; BARABÁS 2022b: 706–707.

⁵⁰ ZSOLDOS 2019: 85; RUDOLF 2023: 447–451.

mi püspök fogadta Zarában, hogy bevezessék az országba, ám a későbbiekben elálltak ettől a tervtől. Ennek volt a következménye, hogy a Fehérvárra tartó András herceg elfogadta Hahót nembeli Arnold meghívását, aki Sztrigó várában elfogatta, majd miután a Velencei Köztársaság nem fizetett András szabadságáért, átadta őt Habsburg Albertnek.⁵¹ Vizsgálatunk szempontjából András fogságánál jóval érdekesebb, hogy milyen ok állhatott a magyar előkelők visszakozásának hátterében. Egy lehetséges megoldás lehet, hogy András mögött ekkor még nem állt elég széles támogatottság, erre utal az is, hogy a vele együtt érkező nagybátyja, Albertino Morosini rövidesen visszatért Velencébe.⁵² Amennyiben így volt, akkor az Andrást támogató egyháziak és világiak jelöltjük népszerűségének növelésével foglalkozhattak, tekintve, hogy IV. László halálát követően gyors és viszonylag zökkenőmentes hatalomátvételre került sor. IV. Miklós fentebb említett, július 23-án kelt levelében Kőszegi Ivánt, Miklóst és Henriket, Borsa nembeli Roland erdélyi vajdát és fivéreit, továbbá Csák nembeli Ugrint és Gergely szlávón bán fia Gergelyt nevezte meg, mint akikre számítani lehet a királlyal való fegyveres konfliktus esetén.⁵³

A IV. Lászlóval való sorozatos konfliktusokat végül egy keresztes hadjárat helyett a király szeretett kunjai zárták le, hiszen 1290. július 10. éjjelén Arbuz (*Arbuz*), Törtel (*Turtule*), Kemece (*Kemenche*) és társaik álmában megölték a királyt.⁵⁴ A merénylet mögötti pontos indíték mind a mai napig ismeretlen, a lehetséges okok között szokás említeni a kunokat ért sérelmek miatti bosszút, szerelemfélést, valamint a Borsák felbujtó szerepét.⁵⁵ Már Pauler Gyula is felvetette, hogy 1290 derekára a kunok megeléghettké László természetét, illetve drasztikus hatalomgyakorlási módszereit, valamint aggaszthatta őket a számukra különösképpen fenyegető keresztes hadjárat gondolata.⁵⁶ Zsoldos Attila emellett megjegyzi, hogy a hosszas tanácskozások eredményeként megszületett döntésben nagy súllyal esett latba a király botrányos életvitele, valamint a király sorozatos esküszegése, amely miatt Lodomér érsek keresztes hadjárat meghirdetését kérte a Szentszéktől a király és pogány hívei ellen. Másrészt az 1280-as évek elején a király és a kunok viszonya megromlott, ami 1282-ben nyílt fegyveres konfrontációhoz vezetett. A Hód-tó melletti csatát követően — bár az ellentétek később csillapodtak — a nehezítés és bizalmatlanság a király irányában alighanem mindvégig megmaradt.⁵⁷ Pauler és Zsoldos nézeteivel a kérdést legújabban áttekintő Kádár Tamás is alapvetően egyetért, azt viszont kevésbé tartja valószínűnek, hogy a kunok tartottak volna az esztergomi érsek által indítványozott keresztes hadjárattól, mivel Lodomér leveléről, illetve annak részleteiről aligha lehetett tudomásuk.⁵⁸ Meglátásom szerint azonban nincs okunk azt feltételezni, hogy a kunok ne tudhattak volna akár a keresztes hadjáratról, illetve az érsek levelének tartalmáról. Mivel már IV. Honorius pápa 1287 folyamán kiküldött levele is felvetette a keresztes hadjárat lehetőségét, az érsek 1288. évi keresztes hadjárat meghirdetését kérő levele mellett aligha lehetnek kétsé-

⁵¹ RUDOLF 2023: 440–441.

⁵² PAULER 1899, II: 410; MOLNÁR 2023: 387. Albertino Morosini személyére lásd BÁCSATYAI 2023: 1182–1184.

⁵³ THEINER I: 365; MOLNÁR 2023: 385.

⁵⁴ SRH I: 473–474.

⁵⁵ A történeti álláspontok áttekintésére lásd ZSOLDOS 2019: 83, valamint KÁDÁR 2024: 346–348. A király haláláról beszámoló írott források áttekintésére KÁDÁR 2024: 341–346.

⁵⁶ PAULER 1899, II: 413.

⁵⁷ ZSOLDOS 2019: 80–84. Az 1280–1282 közötti eseményekre lásd ZSOLDOS 2016a: 139–166.

⁵⁸ KÁDÁR 2024: 348.

geink azt illetően, hogy két-három év nem lett volna elegendő, hogy az értesülés eljusson a kunokhoz úgy, hogy ráadásul Lodomér és János érsekek többször küldtek követeket a királyhoz annak esküszegései, illetve Habsburg Albert hadjáratával szembeni közönye ügyében. Szintén ebbe az irányba mutat az is, hogy Arbuz és társai — feltehetőleg 1288 második felében — egy időre az erdélyi püspök fogságában voltak, aki Lodomér és János érsekek parancsára ejtette fogságba a király követét,⁵⁹ és talán ekkor is szerezhettek némi értesülést az elit uralkodóról alkotott véleményéről. Meglátásom szerint azt is figyelembe kell vennünk, hogy a folyamatos belső konfliktusok miatt a László oldalán harcoló kunok érzékelhető veszteségeket szenvedhettek az évek alatt, és a királlyal szemben formálódó konfliktus idején nem szerettek volna a vesztes oldalon állni, ebben szerepe lehetett akár a Hód-tó melletti csata emlékének is.

A merénylet kapcsán már Kristó Gyula megjegyezte, hogy az vitathatatlanul a kunok számlájára írható, de azt eldönthetetlennek ítélte, hogy a magyar előkelőknek volt-e bármi közük a bűntetthez.⁶⁰ Kádár Tamás IV. László halála kapcsán már úgy fogalmazott, hogy a fiatal uralkodó elleni összeesküvésben néhány magyar báró is érintett lehetett valamilyen formában. Jómagam szintén élnék a gyanúval a bárók érintettsége kapcsán: egyrészt a keresztes hadjárat elmaradása miatt emlegetett érvek továbbra is fennálltak, azaz a nem elégséges támogatottság, trónkövetelők hosszú listája, illetve Habsburg Albert nyugati foglalásai okozta nehézségek. Másrészt III. András trónra lépése rendkívül gyors volt, különösen a zavaros belpolitikai helyzetet is figyelembe véve. Arra már Kádár Tamás is felhívta a figyelmet, hogy a Körösszeg—Esztergom—Bécs, majd a Bécs—Pozsony—Buda—Székesfehérvár útvonal megtételéhez legalább öt nap kellett, és az egyes helyszíneken eltöltött idő mibenlétéről további kételyek is felmerülnek.⁶¹ Még ha a Körösszeg és Esztergom közötti nagyjából 300 km-es távolságot lóhalálában is tették meg László halálának hírével, Lodomér érseknek akkor is intézkednie kellett az Andrásához küldött két esztergomi vilhelmita szerzetes útnak indításáról. Talán nem kockáztatunk nagyot, ha a szakirodalom által 50–80 km-re becsült, lóháton megtehető napi távot a feltehetőleg kevésbé rutinos szerzetesek esetében inkább az alsó értékhez közelítjük, főleg, ha feltételezzük, hogy nem akartak semmiféle gyanút kelteni az osztrák területen. Így László halálát követően véleményem szerint 8–9 nap is eltelhetett, mire a vilhelmita szerzetesek eljutottak Bécsbe. Ekkor még hátra volt András felkérése a magyar trónra, valamint megszojtetése szerzetesi áruhában Bécsből és a 280 kilométernyi hajóút Budára a Dunán, melyet Pozsonynál meg is szakítottak. Végül Budáról Székesfehérvárra még egy 60 km-es távot is meg kellett tennie Andrásnak és az időközben hozzá csatlakozott kíséretének. Így a Kádár Tamás szerint legjobb esetben is öt-tíz napot igénybe vevő eseményeket⁶² jómagam legalább tizenkét napra becsülném, és ekkor még nem számoltunk egy hosszabb (több napos) Pozsonyban való időzés lehetőségével.⁶³ Ha viszont figyelembe vesszük Ottokár azon állítását is, hogy

⁵⁹ ÁÜO IV: 336–337.

⁶⁰ KRISTÓ 1994: 40.

⁶¹ A kutatás a középkorban a tavaszi-őszi időszak folyamán az egy nap alatt lóháton megtehető távolságot 50–80 km-re teszi. KÁDÁR 2013: 9, 19. jegyz.

⁶² KÁDÁR 2013: 9–10.

⁶³ Mindez első ránézésre abba az irányba mutat, hogy Kádár Tamásnak igaza van III. András megkoronázásának július 29-re datálását illetően. Amennyiben az alább kifejtett események egy része valóban IV. László halála előtt történt meg, úgy Kádár azon érve, miszerint egy 1290. július 23-i koronázáshoz nem állt rendelkezésre elegendő idő, újragondolásra szorulhat, ugyanakkor önmagában még nem zárja ki a július 29-i dátumot. KÁDÁR 2013: 9–10, 18.

László halálát követően Lodomér érsek Kőszegi Ivánhoz és testvéreihez fordult, akik királyválasztó gyűlésre hívták az urakat, ráadásul ehhez előtte békét kötöttek összes magyarországi ellenségükkel, akkor — feltéve, hogy hitelt adunk a *Stájer rímes krónika* állításának — még több időre lenne szükségünk.⁶⁴ Emiatt és Ottokár gyakori kronológiai tévedése miatt felmerül bennem a gyanú, hogy az eseményeknek legalább egy része IV. László halála előtt játszódott le.⁶⁵ Véleményem szerint, amennyiben ténylegesen sor került az Ottokár által emlegetett „királyválasztó gyűlésre”, ha magának a gyűlés lebonyolításának nem is, de legalább annak összehívására mindenképpen a király elleni merénylet előtt kerülhetett sor. Ezt pedig azért is lehetségesnek vélem, mert egyrészt egyszer már sor került András behívására, másrészt 1290 májusában már Aba nembeli Amadé és Baksa nembeli Simon fia György is szemben állt az uralkodóval.⁶⁶ Egy ilyen esetben azonban a kunok egyből kézzelfoghatóbb fenyegetéssel talál-
ták szembe magukat, mint az évek óta levegőben lógó, de igazából csak diplomáciai fenyege-
tésnek tűnő keresztes hadjárat esetén.

Végezetül nem maradt más hátra, hogy a fenti gondolatmenet lényegi pontjait röviden összegezzem. Arra a kérdésre, hogy miért is nem került sor a keresztes hadjáratra IV. László ellen — a király elleni merényleten túlmutatóan — nehéz bizonyos választ adni. Szerepet játszhatott annak elhalasztásában az egyház békéltető magatartása, de az is, hogy a Kőszegieken kívül 1289 őszéig nem volt jelentősebb erő, amely szembefordult volna a királlyal. Az sem elhanyagolható, hogy mire a Borsák és Aba nembeli Amadé is uralkodójuk ellen fordult, a világi és egyházi elitnek már szembe kellett néznie Habsburg Albert nyugati foglalásai által okozott problémákkal is. A keresztes hadjárat szembeni óvatosságra inthette a hazai főpapokat az is, hogy az ország területi integritása mellett a dinasztia uralma is veszélybe kerülhetett volna, hiszen III. Andrást az európai uralkodóházak egy jelentős része nem ismerte el az Árpád-dinasztia tagjának, és saját elképzeléssel rendelkezett a Magyar Királyság trónjának betöltését illetően.

Ami IV. László elleni merényletet illeti, az számomra is kétségtelen, hogy a merényletet a kunok követték el, de III. András gyors trónra kerülése miatt úgy vélem, hogy IV. László ellen tervezett keresztes hadjárat vagy legalábbis a hazai elit királlyal szembeni magatartása és a királyt ért merénylet szorosan összefügghet. Azt, hogy ezt a királlyal szemben álló erők — akár Borsa nembeli Kopasz személyén, akár máson keresztül — intézték el, vagy a kunok cselekedtek önállóan, hogy megelőzzék az ellenük indítandó keresztes háborút, további, új és érde-
mi információt felmutató források hiányában nem dönthetjük el egyértelműen. Ugyanakkor a keresztes hadjárat elmaradása mellett felsorolt okok miatt abban, véleményem szerint, a Lászlóval szemben álló erők is érdekelték voltak.

Az 1290. évi eseményeken túlmutatóan érdemes megjegyezni, hogy a helyzet nemcsak IV. László közönye vagy a királyi hatalom esetleges hiánya miatt jutott idáig, hanem az ifjú király 1286-tól egyre többször és kiszámíthatatlanabban gyakorolta elvi szinten legitim hatalmát, tehát a hazai világi és egyházi előkelőknek nemcsak a cselekvés hiányával volt gondjuk,

⁶⁴ Ottokars Österreichische Reimchronik 40805–41000. sorok; BAGI 2023: 230–232. Az eseményekre lásd még SKORKA 2019: 63.

⁶⁵ A kronológiai pontatlanságra mutat, hogy Ottokár történetében IV. Miklós pápa még azelőtt bele akart szólni a magyar királyválasztásba, mielőtt arról tudomást szerezhetett volna. Ottokars Österreichische Reimchronik 40760–40805. sorok; BAGI 2023: 229–230.

⁶⁶ MOLNÁR 2023: 381.

mint Habsburg Albert 1289. évi hadjáratai idején, hanem az uralkodó egyre vadabb aktivitásával is. Az is figyelemre méltó, hogy IV. László és az oligarchák szinte évről évre ismétlődő konfliktusai és összecsapásai ellenére az egyháziaknál sosem a belső harcok vezettek el a keresztes háború felmerüléséig, hanem a korszak mércéjével botrányosnak tekinthető esetek, azaz a nyögér kíséret megszervezése, Izabella királynét ért jogtalanságok sorozata, a király testvérének, Erzsébetnek a nyúl-szigeti kolostorból való kiszabadítása és kiházásítása, valamint a király sorozatos esküszegései.

Felhasznált irodalom

KIADOTT FORRÁSOK

ÁAL

- 1960 MAKKAI László — MEZEY László (kiad.): *Árpád-kori és Anjou-kori levelek*. (Nemzeti Könyvtár. Levelestár.) Budapest: Gondolat.

ÁÜO

- 1860—1874 WENCZEL Gusztáv (kiad.): *Árpádkori új okmánytár*. Pest.

BAGI Dániel (ford.)

- 2023 Ottokar aus der Gaal: *Stájer rímes krónika (részletek)*. (Arpadiana 11.) Budapest: ELKH BTK.

CD

- 1829—1844 FEJÉR György (kiad.): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* I–XI. Buda.

HO

- 1865—1891 NAGY Imre et al. (kiad.): *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*, I—VIII. Budapest.

KMKTK

- 2023 WEISZ Boglárka (főszerk.): *A középkori Magyar Királyság történeti kronológiája 997—1526*. I—II. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak.) Budapest: HUN-REN BTK Történettudományi Intézet.

MES

- 1999 KNAUZ Nándor — DEDEK Lajos Crescens (kiad.): *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*, I—IV. Esztergom—Budapest.

RA

- 1923—1987 SZENTPÉTERY Imre — BORSA Iván (szerk.): *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*, I—II. Budapest.

Ottokars Österreichische Reimchronik

- 1890—1893 SEEMÜLLER, Joseph (kiad.): *Ottokars Österreichische Reimchronik*. (Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters V/1–2.) Hannover.

SRH

1937—1938 SZENTPÉTERY Imre (kiad.): *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stripis Arpadianae gestarum*, I—II. Budapest.

THEINER

1859—1860 THEINER, August (kiad.): *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita*, I—II. Roma.

UB

1955—1999 WAGNER, Hans (et al.) (kiad.): *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg*, I—V. Graz—Köln: Böhlau.

UGDS

1892—1991 *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I—VII.

SZAKIRODALOM

BÁCSATYAI Dániel

2020a IV. Béla és István ifjabb király belháborújának időrendje. *Századok* 154/5, 1047–1082.

2020b Válasz Zsoldos Attila kritikai észrevételeire. *Századok* 154/6, 1345–1354.

2021 A 13. századi uralkodói nagy- és kettőspecsétek kronológiája. *Turul* 94/1, 1–22.

2022 *Az Árpád-kor történeti kronológiája (997–1301)*. (Arpadiana 10.) Budapest: ELKH BTK.

2023 A széplelkű kamaraispán és más szerencselovagok. III. András olaszai. *Századok* 157/6, 1171–1193.

BARABÁS Gábor

2022a A 13. század háborúi és a magyar főpapok. *Hadtörténelmi Közlemények* 135/3, 531–570.

2022b A sohasem volt pápai követek. Új szempontok a 14. századi krónikakompozíció 187. fejezetének értelmezéséhez. *Századok* 156/4, 691–716.

GERICS József

1975 Krónikáink és a III. András-kori rendi intézmények friaul-aquileai kapcsolatairól. *Filológiai Közlöny* 21/3, 309–325.

1987 *A korai rendiség Európában és Magyarországon*. Budapest: Akadémiai.

HUNYADI Sándor

2022 Választott esztergomi érsekek az 1270-es években: Benedek és Kán nembeli Miklós. *Belvedere Meridionale* 34/4, 5–17. <https://doi.org/10.14232/belv.2022.4.1>

2023a Lodomér esztergomi érsek birtokszervezői tevékenysége. *Micae Mediaevales* 11, 53–66.

2023b Az egyházi elit változásai az Árpád-kor végén (1270—1301). *Micae Mediaevales* 12, 49–63.

- 2024 Lodomér esztergomi érsek politikai pályájának egyes vonatkozásai. A királyi hatalom és a főpapi igények kérdése az 1290. évi törvények tükrében. *Belvedere Meridionale* 36/2, 54–70. <https://doi.org/10.14232/belv.2024.2.3>

KÁDÁR Tamás

- 2009 Egy rejtélyes politikai gyilkosság és háttere a XIII. század végi Magyarországon: Béla macsói és boszniai herceg pályája. *FONS* 16/4, 411–429.
- 2013 Az utolsó Árpád-házi uralkodó, III. András király megkoronázásának időpontjához. *Levéltári Közlemények* 84, 3–25.
- 2016 IV. László király itineráriuma (1264–[1272]–1290). *FONS* 23/1, 3–64.
- 2021 Püspökgylkosság Veszprémben. Kőszegi (II.) Péter veszprémi püspök pályája. *Veszprémi Szemle* 23/4, 16–38.
- 2022 Pontosítások, megjegyzések és észrevételek az 1272–1301 között működő, illetve nádori címet használó előkelők archontológiájához. *FONS* 29/2, 155–216.
- 2023 Pontosítások, megjegyzések és észrevételek az 1270–1301 között működő országbírók archontológiájához. *FONS* 30/3, 311–336.
- 2024 Megjegyzések IV. László király meggyilkolásának kérdéséhez. *Századok* 158/2, 341–356.

KANYÓ Ferenc

- 2019 Az apáca, a szerető, a királyné és a boldog. Egy életrajz az utolsó Árpádok idejéből. In BALÓGH EBNER Márton — GYÖRGY Sándor — HAJNÁCSKY Tamás (szerk.): *Történelmi töredékek. Válogatás a Napi Történelmi Forrás szerzőinek írásaiból III.* Budapest: Gondolat, 11–33.

KARÁCSONYI János

- 1910 A mérges vipera és az antimonialis. Korkép Kun László király idejéből. *Századok* 44/1, 1–24.

KISS Gergely

- 2018 VIII. Bonifác és Magyarország (1290–1303). A pápai hatalmi legitimációs elképzelések és kormányzat összefüggései. *Századok* 152/6, 1353–1376.

KOVÁCS Mihai

- 2015 „Semper meliora prospiciuntur et utiliora attenduntur”. Monoszló nembeli Péter erdélyi püspök társadalmi és politikai kapcsolatai. *Erdélyi Múzeum* 77/1, 1–13.

KOVÁCS Viktória

- 2019 Alter ego domini papae Nicolae III. Fülöp fermói püspök, szentszéki legátus magyarországi tevékenysége (1279–1281). In Kiss Gergely (szerk.): *Varietas delectat. A pápai-magyar kapcsolatok sokszínűsége a 11–14. században.* (DeLegatOnline Könyvek 1.) Pécs: PPE BTK TTI Középkori és Koraújkori Történeti Tanszék, 117–166.

KRISTÓ Gyula

- 1994 Bevezető. In KRISTÓ Gyula (kiad.): *Kun László emlékezete*. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 5.) Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 5–43.
2003 *Háború és hadviselés az Árpádok korában*. Szeged: Szegedi Középkorász Műhely.

MOLNÁR Péter

- 2023 *Kézai Simon „hun–magyar” alkotmánya. Egy elképzelés vélt és valós külföldi forrásai, hazai fogalmi háttere és politikai közege*. (Arpadiana 12.) Budapest: BTK.

PAULER Gyula

- 1899 *A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt*, I–II. Budapest: Athenaeum.

RUDOLF Veronika

- 2023 *Közép-Európa története a hosszú 13. században. Magyarország, Csehország és Ausztria hatalmi és dinasztikus kapcsolatai 1196 és 1310 között*. (Arpadiana 15.) Budapest: HUN-REN.

S. Kiss Erzsébet

- 1971 A királyi generális kongregáció kialakulásának történetéhez. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica* 39, 3–56.

SKORKA Renáta

- 2019 Előjáték egy házasságkötéshez. A Habsburgok útja az első magyar házassághoz. In SZOVÁK Kornél — ZSOLDOS Attila (szerk.): *Királynék a középkori Magyarországon és Európában*. (Közlemények Székesfehérvár Történetéből.) Székesfehérvár: Városi Levéltár és Kutatóközpont, 59–78.

SZABÓ Károly

- 1886 *Kun László, 1272—1290*. (Magyar Történelmi Életrajzok.) Budapest.

SZŐCS Tibor

- 2010 Egy második „tatárjárás”? A tatár—magyar kapcsolatok a XIII. század második felében. *Belvedere Meridionale* 22/3–4, 16–49.
2014 *A nádori intézmény korai története 1000—1342*. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 5.) Budapest: MTA Támogatott Kutatócsoportok Irodája.

SZÜCS Jenő

- 2002 *Az utolsó Árpádok*. (Millenniumi Magyar Történelem: Historikusok.) Budapest: Osiris.

WEISZ Boglárka

- 2013 *A királyketteje és az ispánharmada. Vámok Magyarországon a középkor első felében*. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak.) Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet.

ZSOLDOS Attila

- 2005 *Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában.* (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 36.) Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet.
- 2007 *Családi ügy. IV. Béla és ifjabb István király viszálya az 1260-as években.* (História Könyvtár. Monográfiák 24.) Budapest: História — MTA BTK Történettudományi Intézet.
- 2010 III. András nádorai. *Történelmi Szemle* 52/3, 303–327.
- 2011 *Magyarország világi archontológiája 1000–1301.* (História Könyvtár. Kronológiák, Adattárak 11.) Budapest: História — MTA BTK Történettudományi Intézet.
- 2016a Tényről a Hód-tóig. Az 1279 és 1282 közötti évek politikatörténetének vázlata. In ZSOLDOS Attila: *Vitézek, ispánok, oligarchák. Tanulmányok a társadalom- és hadtörténetírás határvidékéről.* (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára.) Budapest: HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 139–166.
- 2016b IV. László és a Kállaiak ősei. In ZSOLDOS Attila: *Vitézek, ispánok, oligarchák. Tanulmányok a társadalom- és hadtörténetírás határvidékéről.* (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára.) Budapest: HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 185–200.
- 2019 *Adorján három ostroma. Oligarchák a Tiszántúlon a 13–14. század fordulóján.* (Tanulmányok Biharország Történetéről 6.) Nagyvárad: Varadinum Kulturális Alapítvány.
- 2020 Néhány kritikai megjegyzés az 1264–1265. évi belháború újraeltezésének kérdéséhez. *Századok* 154/6, 1331–1344.

From the Crusade to Regicide. The Final Years of Ladislaus IV

In 1287, Pope Honorius IV authorized Archbishop Lodomer of Esztergom to force Ladislaus IV to take back his wife and, furthermore, if necessary to initiate a crusade against the pagans. Although Pope Honorius IV, and later Pope Nicholas III, provided the support necessary for the crusade through calling upon the rulers of the neighbouring kingdoms to support the Archbishop of Esztergom, the crusade against the Hungarian king never took place due to his assassination. In my study, through an examination of the final years of Ladislaus IV, I aim to answer a particular question in political, military, and ecclesiastical history: why the planned crusade against Ladislaus IV never took place. The assassination plotted against the king seems to answer the question at first, nevertheless, if we set aside the king's death, several events occurred between 1287 and 1290 that might also explain why the crusade never took place, such as the expansion carried out by Albert of Habsburg in the western regions of the kingdom in 1289, or the fact that Ladislaus IV was the last widely recognized member of the dynasty. In this study, I am to explore and elaborate upon these possible reasons on the basis of the available sources and the most recent scholarly literature published on the subject.